

-Driegeleding vanuit een organische zevengeleding

Een oplossing voor problemen in de anthroposofische beweging (en daarbuiten)

Vanuit de anthroposofie zijn gedachten ontwikkeld voor het herorganiseren van de samenleving. Dit op basis van het inzicht dat de samenleving een sociaal organisme is waarin zeer duidelijk drie geledingen te vinden zijn die ieder hun eigen kenmerken hebben. De anthroposofen zelf hebben hier weinig mee aan de weg getimmerd. Ook de eigen organisaties kenmerken zich bepaald niet door een vernieuwende werkwijze. Binnen het anthroposofische veld is er bovendien een toenemende mate van desintegratie, deels als gevolg van aanvallen van buitenaf, zoals regeringsbemoeyenis in de scholen en het in de media ter discussie stellen van de integriteit van de stichter, deels door onenigheden van binnenuit. Anthroposofische beweging én samenleving zouden de driegeledingsgedachte goed kunnen gebruiken. Deze is op zichzelf echter niet goed praktisch werkbaar te maken. Het werken vanuit een organische zevenledigheid biedt hierop een antwoord.

“Nu moet Anthroposofie gedaan worden.” (1)

Deze uitspraak deed Rudolf Steiner tegen het einde van zijn leven in 1924. Hij had de driegeledingsgedachte al uitgewerkt. Vrijheid hoorde te heersen in het denken en het geestesleven, gelijkheid zou dienen te heersen in het sociale en de politiek, broederlijkheid in het economische. Dit was een concretisering en verheldering van de idealen van de Franse Revolutie. Met deze handvatten zouden organisaties, en uiteindelijk het gehele sociale organisme van de samenleving kunnen worden geherorganiseerd. Er is uit enthousiaste medewerkers een groep voor sociale driegeleding ontstaan die hiermee aan de slag wilde. Nu, bijna 80 jaar later, is daar bar weinig van gerealiseerd. Er is een grote staatsbemoeyenis in het geestelijk-culturele veld door het al of niet toekennen van subsidies, ook in sociale en in economische zaken, met vooral een hang naar versteviging van het juridische door een overmaat aan regulerende wetten. In het algemeen is er bovendien een eenzijdige nadruk op het sociaal-economische. De individuele vrijheid komt hierdoor al met al behoorlijk in de knel te zitten.

Binnen de Anthroposofische beweging blijkt de driegeleding ook maar weinig voet aan de grond te krijgen, is er veel onhelderheid binnen werkverbanden en organisaties, met als gevolg oncollegiaal gedrag, veel onenigheid onderling en vaker ook een met de voeten treden van het arbeidsrecht, onder het mom van het heilige geestesgoed. De weinigen die zich nog bezighouden met driegeleding krijgen naast het regelmatig organiseren van bijeenkomsten ook maar weinig concreet voor elkaar. De Anthroposofische Vereniging zelf loopt leeg, en trekt nauwelijks meer jongeren aan. (2) Op de achtergronden van de Verenigingscultuur wordt een volgende keer ingegaan.

Driegeleding en zevengeleding

Het niet zo aanslaan van de driegeledingsgedachte heeft echter concrete oorzaken, die niet of te weinig onder de ogen worden gezien. Wanneer men namelijk gedachtengoed, geestelijke inzichten zoals deze driegeledingsgedachten, op aarde werkbaar wil maken, komt men ten eerste in de levenswereld, de werkwereld van vormkrachten die ten grondslag liggen aan alle verschijnselen. Hierin werken organische krachten die het leven onderhouden en vorm geven. Dit geldt evenzeer voor sociale werkprocessen en bedrijven als voor het ontstaan en groeien van mens, dier en plant, al zijn deze laatste meer concreet zichtbaar. Welnu, omgekeerd blijken menselijke organisaties waarin zich sociale processen afspelen, in eerste instantie anders te verlopen dan men vanuit een driegeledingsgedachte zou willen. Wil men iets van dat gedachtengoed realiseren, dan volstaat het niet die er van bovenop te enten, maar dient men de werkingen en processen van die organisaties te doorgronden. En dan blijkt iets heel anders, namelijk dat veel uitgevormde organisaties in bedrijf en samenleving op 6-ledige wijze zijn georganiseerd, waarbij er de laatste 20 jaren in Europa een tendens

is ontstaan tot een centraal overlegorgaan waarmee men aan het experimenteren is, waarin alle geledingen van die organisatie samenkomen en hun zegje doen (genaamd de medezeggenschaps- ofwel ondernemingsraad). Voorbeeld van initiatiefontwikkeling vanuit een ondernemingsraad is het (zij het tijdelijk) afschaffen van de lopende band bij autofabrieken van Volvo in Zweden, waarbij de productie van een enkele auto door een team werd bewerkstelligt.

Door verbeterde samenwerking in deze richting ontstaat er gaandeweg een 7-ledigheid binnen organisaties. Dit overeenkomstig de zevenledige orgaan-structuur binnen de mens die onze levensprocessen en het daarop geënte bewustzijn regelen (te weten milt, lever, gal, hart, nieren, longen, alvleesklier, hart, waarbij de hersenen de inhouden van deze organen als gedachten kunnen spiegelen). Dit is ook niet vreemd als men uit wil gaan van de zin binnen een organisatie, en daarmee een werking vanuit de geestelijke wereld wil aannemen, want dan kan men stap voor stap leren waarnemen dat een groep mensen die voor een bepaald idee gaat, wordt geïnspireerd en gestuurd door een groepswezen, wat in christelijk esoterische termen een aartsengel wordt genoemd. En deze heeft ook zijn organen binnen de organisatie om deze te kunnen doen verlopen. Globaal zijn deze organen:

1. Een persoon of groep mensen die zich met onderzoek bezighoudt, die verbindingen legt tussen kennis en ervaringen die stammen uit het verleden en daarmee ofwel daarnaast vanuit concrete vraagstellingen onderzoek verricht dat nieuwe ontwikkelingen en mogelijkheden naar de toekomst kan scheppen. Deze vragen en onderzoeken kunnen dicht bij huis liggen, namelijk in het gebied waar gedaan wordt; het dagelijkse leven, werk, ontmoeting. In een bedrijf komt dit overeen met de research-afdeling

In astrofische termen is dit de Saturnus-geleding; fysiologisch binnen de mens het miltproces.

2. Een persoon of groep mensen die zich bezighoudt met de ideevorming over zich voordoende verschijnselen en processen, binnen en buiten de organisatie, en die van daaruit vizies ontwikkelt om deze verschijnselen te kunnen verklaren en toe te passen in te volgen handelingen binnen de organisatie. Dit wordt vaker aangeduid met denktank en planning. In een bedrijf is het vaak de directie die het beleid vormt en de beslissingen neemt. Hierbij zijn echter ook te denken les-activiteiten, ontplooi van de resultaten van onderzoek en praktijk. In geestelijke zin het begeleiden van scholing

In astrofische termen is dit de Jupiter-geleding; fysiologisch binnen de mens het leverproces.

3. Een persoon of groep mensen die initiatieven neemt, die deze bij andere deelnemers wakker roept en die deze ook helpt verwezenlijken door er de ruimte voor te scheppen, dan wel wegen voor te zoeken. Wordt vaker in bedrijven het managersniveau genoemd. Biedt echter ook mogelijkheden tot het ontplooi van initiatieven (en voert dan niet louter uit wat wordt opgedragen)

In astrofische termen is dit de Mars-geleding; fysiologisch binnen de mens het galproces.

4. Een persoon of groep die de communicatie binnen de organisatie verzorgt, die helpt bij bemiddeling in problemen onderling, en die zorg draagt voor het soepel lopen van het verkeer; die eventueel vastlegt wat is besloten in verschillende geledingen, en die de geldstromen inzichtelijk maakt. Zorgt voor een goed en gezond innerlijk milieu en kan ook zorg dragen voor ontmoetingsgelegenheden. In bedrijven vaak aangeduid met administratie en secretariaat. Hier kan echter ook een actievere sociale rol aan worden toebedacht, die een nadruk heeft op de kunstzinnige kant welke mensen in hun ziel kan helpen openen en verheffen, waardoor communicatie makkelijker kan verlopen

In astrofische termen is dit de Venus-geleding; fysiologisch binnen de mens het lymfe/nierproces.

5. Een persoon of groep mensen die de contacten met andere mensen binnen en buiten de organisatie verzorgt, bij voorbeeld door productverkoop en bemiddeling, inkoop, het verzorgen van ontmoeting en soepele informatiestroom van en naar buiten. Kan zodoende contacten binnen een sociaal en economisch netwerk onderhouden. In bedrijven vaak de in- en verkoop regelend, alsook marketing en reclame (PR)

In astrofische termen is dit de Mercurius-geleding; fysiologisch binnen de mens het longproces.

6. Verschillende eenheden van produktie; dit kunnen zijn initiatieven binnen dit organisatieverband die produktie maken van een of ander goed (de 'werkvloer'); particuliere initiatieven, bedrijfjes, coöperaties, maar ook huishoudens, gezinnen, woongroepen, daar die met zorg direct in het economische leven staan. Dus grofweg producent en consument samen

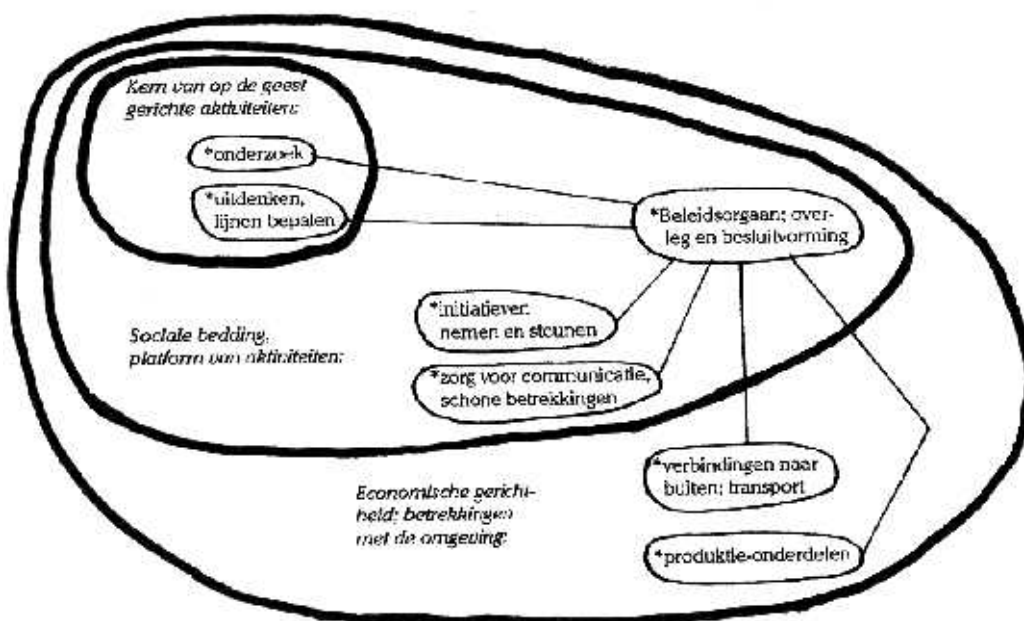
In astrofische termen is dit de maansgeleding, fysiologisch binnen de mens de alvleesklier en voortplantingsorganen.

Nieuwkomer hierbinnen is het centrale overlegorgaan:

7. Een beleidsorgaan waarin vertegenwoordigers van alle zes de andere geledingen zitting hebben; hierin klinkt wat er leeft, worden besluiten gevormd en koersen bepaald. In een bedrijf wordt dit een ondernemingsraad genoemd; en ondanks dat weliswaar mag klinken wat in de verschillende geledingen leeft, heeft de directie met achter zich eventueel de raad van commissarissen en de aandeelhouders, vandaag de dag nog steeds de beslissende stem in de besluitvorming. Dit zal moeten veranderen.

In astrofische termen is dit het zonne-orgaan, overeenkomstig het menselijke hart.

Zo ontstaat vanuit de organen ook een duidelijker beeld van een organische driegeleding, mits men de zin erin wil ervaren en erin ook wil doen. (zie figuur 1; vergelijk ook met figuur 2).

De zevengeleding binnen organisaties, geleed naar drie concentrisch geordende gebieden

Dit kan een sociaal ademend geheel worden, doordat het meer geestelijk gerichte deel, van waaruit onderzoek en ideevorming stamt, een vrij innig gebeuren is; in het tussenkader van initiatiefnemers binnen een gezond innerlijk milieu, de ontmoeting kan plaatsvinden; met name met het geheel in het midden staande beleidsorgaan - daar kan een platform door geschapen worden voor ontmoeting, uitwisseling en overleg, ook met organisatievormen van buiten de samenhang. De contacten met de omgeving, andere initiatieven en werkverbanden, en de producten die met de buitenwereld contact maken, vormen meer de basis vanuit het economische; hier worden productie en producten zichtbaar (ook cursussen en dienstverlening zijn producten). Dit kan een meer op de geest afgestemd geheel worden wanneer het beleidsorgaan meer en meer zelfstandig wordt en op den duur de taak overneemt van de directie – en daar zijn al de nodige maatschappelijke signalen van. Een streven is er namelijk inherent in aanwezig dat de volledige gelijkwaardigheid van inbreng van iedere vertegenwoordiger benadrukt. Veelal zal hier klinken mogen wat onder de geleidingen leeft; in enkele gevallen dienen besluiten te worden genomen. Vaak ook kunnen deze worden meegenomen tot een volgende bijeenkomst, waardoor besluiten uit kunnen rijpen. Als men zich op het overkoepelende groepsideaal leert richten c.q. op de begeleidende aartsengel leert afstemmen, en onderling vertrouwen binnen de organisatie leert ontwikkelen, kunnen op den duur de afzonderlijke geleidingen een eigen besluitbevoegdheid van uit te voeren taken krijgen (mandaten), mits daar de andere geleidingen niet direct nadelig door worden beïnvloed. Dergelijke beslissingen kunnen beter gezamenlijk geregeld worden. Dit beleidsorgaan wordt ook door een of enkele personen geleid (die uit een van de andere geleidingen komen, maar hier vanuit een andere optiek zitting dienen te nemen).

Overigens bots je hier natuurlijk bij de maatschappelijke toepassing op de nodige praktische problemen, want het economische leven is doortrokken met de behoeften, driften en wensen van zowel producerenden als consumerenden, en dus verre van altruïstisch; broederschap kan een streven zijn, maar is nog nauwelijks bereikt. (3) Mede daardoor zijn bedrijven in hun strijd om het bestaan barbaars te noemen naar huidige normen en waarden; alles is bijna toegestaan om te kunnen groeien. Een streven naar associatieve verbanden tussen bedrijven is ook nog kiemachtig. Alles duidt erop dat het sociale leven pas goed geherorganiseerd kan worden wanneer er meer en meer mensen het inwijdingsprincipe weer serieus gaan nemen, en dus zichzelf en anderen als zich ontwikkelende geest gaan onderkennen en er ook naar gaan handelen. Dat bevordert tevens de mogelijkheden om weer met begeleidende engelwezens, zoals in organisaties, in contact te kunnen treden.

Een inzichtelijker gemaakte driegeleding door de zevengeleding heen is ook toe te passen op de samenleving als verlengstuk van menselijke organisaties in samenspraak en associatievorming. Dit wanneer de politiek het veld van ontmoeting wordt van mensen en sociaal-maatschappelijke geleidingen, niet zozeer dat van regelgeving waarbij de ene groep zonder meer zijn wil aan de ander oplegt. Ook kan er zo weer vertrouwen in, en waardering voor, geestelijke ontwikkeling ontstaan, waardoor beleid tot een zinvolle sturing kan worden, en niet door overwegend economische c.q. eenzijdige groepsbelangen wordt geleid. Een aldus gelede samenleving kan er als volgt uit zien:

Geestelijk; vrijheid

- Onderzoek, onderwijs
- Opvoeding, zorg
- Media, religie, kunst

Rechtsgebied, het sociale; gelijkheid

- De Staat (grondrechten, leger, politiek)
- Administratie en registratie (belastingen)
- Platformfunctie

Economisch; broederlijkheid, samenwerking

- Handel, verkeer
- Grondstoffen, bedrijven, consument en producent; huishoudens

Om dit te kunnen bereiken dient:

- Individuele ontwikkeling tot beschavingsprincipe te worden. (4) In het geestelijke gebied betekent dit het respecteren van de vrijheid van mensen om hun eigen weg te kiezen: o.a. vrijheid van meningsuiting, onderwijs, geneeskunst, en consequent gedacht ook drugsgebruik. Concreet werkt dit bijvoorbeeld onder meer zo uit, dat er hele andere wijzen van kunst- en wetenschapsbeoefening zullen opbloeien en omgekeerd zullen vele van de huidige hoogleraren en kunstbazen hun biezen kunnen pakken.

- Politiek tot gelijkwaardig ontmoetingsveld te worden, niet het terrein van lobby's en belangenbehartiging. Dit houdt een versterking van grondrechten in op het gebied van milieu, veiligheid, zorg, onderwijs, inkomen, en tegelijkertijd het terugdringen van al te inhoudelijke regelgeving en daarmee de rol van de staat in het privé-leven van de burger. (5)

- Het economische leven stap voor stap altruïstisch gemaakt te worden. Dat zal, hoewel niet makkelijk, inhouden:

* het onteigenen van grond en productiemiddelen, waaraan gekoppeld het ontwaarden van geld, dit niet in marxistische zin (nationalisatie), maar door de zaken zo te regelen dat men b.v. grond beheert en daar geen absolute economische rechten meer aan kan ontlenuen. (6)

* het vormen van associatieve verbanden tussen groepen of eenheden van productie en consumptie. Dit is uiteindelijk economisch veel productiever en zal bijvoorbeeld sterk bij kunnen dragen aan tegengaan van vervuiling (niet iedereen zijn eigen wasmachine, TV, auto, etcetera).

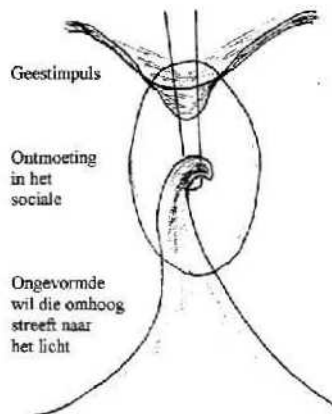
Het is goed om onder ogen te zien dat de driegeleding door elkaar heen werkt en nooit los van elkaar staat. Bijvoorbeeld: versterking van grondrechten is immers een voorwaarde voor het concreet maken van keuzevrijheid en het bevorderen van economische samenwerkingsvormen. En terugkoppelend naar wat gezegd is over de 7-geleding; kenmerkend is en blijft dat het huidige sturen van grote groepen mensen door een zichzelf instandhoudende elite op de helling gaat. Karakteristiek is ook dat men hiervoor bereid moet zijn om de sociale verbanden waarin men zich bevindt bewuster te leren hanteren.

Karma, het hete hangijzer

Dergelijke samenwerkingsverbanden hebben de potentie in zich, zeker wanneer er netwerken uit ontstaan, om de holle democratie enerzijds, de uithollende anthroposofische, en waarschijnlijk ook veel huidige andere op de geest georiënteerde richtingen anderzijds, weer nieuw leven in te blazen door aan de basis te beginnen en van hieruit associaties te vormen met overleg vanuit het hart, dus begrip in plaats van te controleren of men wel 'geheel juist in de leer' is. Het aloverkoepelende van Sofia, dat meer en meer verbreekt doordat de innerlijke kern, de geest erin aan het verdwijnen is, kan dan weer door gelede levenskrachten van onderaf, gevoed door persoonlijke initiatieven, tot leven gewekt worden en met werk aan het aardse, opnieuw worden georganiseerd en gerealiseerd.

Daarnaast werkt het scheppen van werkverbanden waarin ieder binnen een organische geleding zijn eigen initiatieven vorm kan en mag geven, ook sterk karma-ordenend, door ontwikkelingsmogelijkheden voor een ieder te scheppen en de bereidheid echt samen met de ander iets te dóen. Alleen al vanuit dit oogpunt kun je tot stimulatie van werkvormen trachten te komen.

Ook voorkom je door geheel nieuwe organisatievormen met een sterker accent op een ideële bewustzijnswekkende grondslag, dat daar de geest van institutionaliseren gaat waaien, waardoor de menselijke verhoudingen vastgezet worden. In termen van aartsengelen gesproken; op deze manier kan de oorspronkelijke aartsengel gedwongen worden te functioneren op een hem niet eigen wijze. Dit gebeurt feitelijk zeer vaak (de oorspronkelijke impuls van de organisatie raakt dan uit het zicht).

*De inslag van de geest in de wereld
door het sociale heen*

Waarom is dit niet gezien door anthroposofen? Waarschijnlijk komt dit doordat Rudolf Steiner's scholingsmethoden primair de ziel op de geest richten, niet de geest op het leven en de materie. De mede aan de antroposofie ten grondslag liggende fenomenologie (onderzoeksmethode) van Goethe bestaat uit vier stappen, te weten waarnemen van een verschijnsel; het in zich tot leven brengen en het als een oerbeeld laten worden, vervolgens de innerlijke leiding erin onderkennen, en uiteindelijk de zin ervan als wilsstreven kunnen waarnemen. Veelal worden enkel de eerste twee stappen gedaan, die leiden tot imaginatie, beeldbewustzijn, waartoe ook Steiner's scholingsmethoden uitermate geschikt zijn. De laatste twee echter, leidend tot inspiratie (helder voelen) en intuïtie (helder willen), waren in zijn tijd nog niet direct toegankelijk. Echter sinds de kruisiging van Christus in de levenswereld in 1942 zijn deze wegen opnieuw door het hart heen mogelijk geworden. (7) De anthroposofische beweging heeft daar weinig antwoord op, ondanks vraag van met name jongere mensen, aangezien er veel geconsolideerd en weinig ontwikkeld is sinds Steiner's dood.

Daarnaast ligt er nog een andere oorzaak ten grondslag aan het niet zien van de organische uitwerkingen in het sociale van organisatie-begeleidende wezens. Rudolf Steiner heeft zijn inspiraties vooral gehad van Anthroposofia die sterk onder de invloed van de aartsengel Michaël staat, welke de aloverkoepelende wijsheid aan ieder mens wil trachten te brengen (de aloverkoepelende moeder Sofia, ofwel Heilige Geest). Een andere aartsengel, Uriël of Orifiël, heeft zich hiertegen verzet omdat hij vond dat ieder mens zijn eigen individuele wijsheid dient te veroveren en zich eigen te maken. Dit door te doen en brokken te maken, en al doende te leren (vertikt men zich die wijsheid eigen te maken, dan zaait hij dood en verbrokkeling, en wordt tot doodsengel die met zijn zeis komt oogsten in verdeeldheid, afscheiding en oorlog). Dit betekent in mensenmaat een streven om met lotsverwanten iets samen te ondernemen en al doende, met vallen en opstaan, geestinzichten werkbaar te maken en hieraan te groeien. Dat is wat anders dan vanuit gegeven geestinzichten zijn leven te leven. Het geeft dat men uiteindelijk dat als waarheid zal verkondigen wat doorleefd is, niet wat uit de mond van een ander komt om dit werkbaar te willen maken. Doet men dit van binnenuit, dan wordt een hoop ruzie voorkomen, want men kan zonder zich aangevallen te voelen, naar anderen luisteren die inzichten en dingen hebben verworven waar men zich zelf nog niet in begeven heeft.

Echter doordat er zich aanvankelijk binnen de Anthroposofische beweging meerdere geestelijke stromingen hebben verenigd (het ging immers om de nieuwe mysteriën, niet om één), maar door de

interne ruzies er enige buitenspel zijn gezet, is er geen oor naar vernieuwing en verandering erbinnen, mede omdat de A.V. niet bereid is naar de werkelijke gevolgen van karma te kijken. (8) Deze strijd in het sociale is er mede oorzaak van dat de driegeleding zich niet volledig en adequaat aansluitend bij maatschappelijke ontwikkelingen heeft kunnen profileren. Steiner zelf zei nog dat antroposofen aan het eind van de 20^e eeuw eigenlijk niets anders hoefden te doen dan hun eigen karma te ordenen. (9)

In dit alles ligt een grote hoop voor de toekomst, doordat het de geestelijke bedoeling is dat Michaël op het altaar van Uriël zichzelf offert, door de mensen heen, waardoor hij verlost kan worden van aardse beslommingen en een buiten-kosmische taak kan krijgen ter voorbereiding op nieuwe kosmisch-aardse ontwikkelingen. Dit vaste vertrouwen op wat in de mensen zit en uiteindelijk op telkens unieke wijze eruit kan komen, helpt uiteindelijk alle spanningen die samenwerken met zich meebrengt te overwinnen.

Nicolaas de Jong geeft cursussen en workshops waarin met behulp van boetseren en/of muziek de 7-ledigheid beter beleefbaar en inzichtelijk gemaakt kan worden.

Noten

(1) Anthroposophie is de volledige oorspronkelijke spelling, de meeste mensen hanteren dit echter niet meer. Sommigen willen toch graag een 'h' behouden. De redactie van Bruisvat laat dit aan de schrijver.

(2) Er zijn wereldwijd ca. 50.000 mensen lid van de AV, hiervan is 1,5 % jonger dan 30 jaar. De helft van de leden is tussen de 40 en 60 jaar. Duitsland telt veruit de meeste leden (21.000), maar ook de oudste; 22% is 70+. (Motief juli 1998)

(3) Zie voor verdere uitwerkingen mijn boek 'Wetenschap Anders', hoofdstuk economie, Rune-uitgave 1999. Hierin wordt de behoeftensfeer in het licht gezien van een 12-ledigheid, gebaseerd op de tekens van de dierenriem.

(4) Men kan ook zeggen: inwijding als beschavingsprincipe. Tot in de oudheid was dit ook zo, het was een vanzelfsprekend onderdeel van de cultuur dat velen geschoold werden in de verschillende mysterietempels. Dit was echter meer een elitaire aangelegenheid. Men werd uitgekozen dan wel geschikt bevonden voor hogere stappen van inwijding. Een oude erfenis hiervan is nog bij uitstek te vinden in het universiteitswezen; een doctorandus is meer waard, een doctor nog meer. Die titels geven toegang tot meer maatschappelijke invloed. Wat hier gezocht wordt is echter een volledige nieuwe ontwikkelingsgrondslag voor iedereen, en ook zeker geen opgelegde eenzijdige levenslange scholing zoals nu voor de 'arbeidsmarkt' geproclameerd wordt.

(5) In het concrete: dit houdt enerzijds een versterking van democratie in en vaker referenda over bepaalde onderwerpen. Anderzijds is het ook een beperking; men kan niet te pas en te onpas het meerderheidsprincipe hanteren.

(6) In Bruisvat voorjaar 2000 stond een uitgebreid artikel over geld.

(7) Christus representeert de Ik-kraft van de mensen en is tegelijkertijd een zelfstandig wezen. Vanuit de anthroposofie bezien is het sinds Christus' dood en opstanding rond de jaartelling voor ieder mens gaandeweg mogelijk geworden om zijn eigen Ik in zijn innerlijk te vinden. T.a.v. de 20e eeuw wordt hier gerefereerd aan het boek van J. Ben Aharon 'De spirituele gebeurtenis van de 20e eeuw' (Vrij Geestesleven 1998) Dit betekent dan dat het nu voor mensen mogelijk is geworden om met behoud van Ik-bewustzijn in de etherwereld waar te nemen en te handelen. Concreet: men kan nu gericht zijn gevoel leren hanteren als waarnemingsorgaan zonder alle kanten op geslingerd te worden.

(8) Noot redactie: In plaats van zich wakker tegenover Hitler te stellen achtte een meerderheid van de AV het in 1935 noodzakelijk om tal van naaste medewerkers van Steiner eruit te gooien, alsmede de complete Engelse en Nederlandse Vereniging. Het centralisme zette zich toen goed vast, en al zijn de zaken in 1961 wel formeel hersteld; tot op de dag van vandaag is het ouderwetse autoriteitsprincipe

nog van kracht. In de volgende Bruisvat wordt uitgebreider ingegaan op meer concrete karma-achtergronden van dit fiasco. Veel hierover valt te lezen in Nicolaas'boek 'Esoterisch Christendom tot Heden', Rune-uitgave 1998.

(9) Dit is te vinden in Steiner's laatste reeks karmavoordrachten; m.n. die van 3 augustus 1924

Verschenen in Bruisvat 4, voorjaar 2001.